

SZÍNHÁZAK ÉS SZÍNDARABOK

SZÍNHÁZBAN NINCS HIÁNY. Ha seregszemat tartunk fölöttük, a kisszínházakat és a külvárosi theatrumokat is figyelembe véve, szinte másfélucatig elszámolhatunk.

Az új intézetek jórészt nagyszínházaink filiáléi. A Nemzeti nek ős óta ismét van Kamaraszínháza s így alkalma, hogy intim hatású darabjait arányaiknak megfelelőbb keretben mutathassa be. A Víg-színház már tavaly fiókot — vagy ahogy kommunikéje annak idején pátriárkális közvetlenséggel hirdette — „testvérszínházat“ nyitott, az exkluzív Pesti Színházat. A Belvárosi domíniuma a Művész Színház; anya és gyermeke a művészi és pénzügyi szempontokat felváltva érvényesítik, ma klasszikust, holnap operettet játszanak. A Magyar érdekességébe tartozik az Andrássy Színház, a Nemzeti régebbi Kamaraszínházának Paulay Ede-utcai otthonában. Végül a Városi a Royallal lépett kapcsolatba, amely a körüti tömegizlés kiszolgálására rendezkedett be. A kisszínházak egész estét betöltő darabok előadásával igyekeznek kiemelkedni kabaréjellegükből, míg a külső kerületek színházai (Erzsébetvárosi, Józsefvárosi és óbudai Kisfaludy Színház) hol önálló akciót folytatnak, hol a nagyszínházak „bombasikerű“ portékáit, főleg az újból sűrűn tenyésző operetteket közvetítik a harmadhetes mozik mintájára. A Király két éve elárvult, a Bethlen-téri egy éve mozivá vedlett, a Budai Színkört még nyáron lebontották. De olvassuk, hogy lelkes mozgalom indult egy állandó budai színház, a Déryné Játékszín létesítésére. Színházban tehát nincs hiány.

A túlprodukció a közönség tájékozódását már a színházakra nézve is éppen eléggé megnehezíti. Némelyiket prózai színháznak, operett- vagy kabaré-brettlinek egyforma joggal lehet tekinteni, amint a divat, a véletlen vagy a pénztár szempontjai szerint módosul. Még bonyolultabb feladat a színdarabok dzsungelében eligazodni. Előrelátható volt ugyan a színházak megszaporodásával a bemutatók számának emelkedése is, de tavaly óta a színdarab-statisztika minden józan valószínűségszámítást felborít. A színházak között élénk versenyfutás indult meg a sikerért, és a verseny túlnyomórészt nem a minőségben, hanem az újdonságok számerején s a karzat étvágyán alapszik. Színházaink nem panaszkodhatnak. Közönségünk, ha fel- nem is, de mindenestre megnőtt. A pénztárak elég sűrűn dicsekedhetnek táblás házzal.

A heves start után néhány kísérlet szerencsésen bevált; hetek, hónapok óta tart egypár széria, melynek tartama alatt a rendező is,

a kritikus is föllélekzik kissé. Ennyi színház és ennyi színdarab iramával a napilapok is alig tudnak lépést tartani, a folyóiratoknak meg éppen le kell mondaniok arról, hogy beszámolóikban á jour legyenek. Mire ez a krónika megjelenik, az újdonságok egyik fele méltó feledésbe merült, másik feléhez pedig újak csatlakoznak, ma még csak házi-próbákon bontakozó, készülő premierek.

DE BÁRMILYEN MOZGALMAS és eseménydús volna is színházi életünk, a szezon uralkodó eseménye akkor sem lehetne más, mint a százéves Nemzeti Színház jubileuma.

Az évfordulók általában a kegyelet lerovásának elkerülhetetlen alkalmai. A nagy műveket és nagy embereket azonban nem az ünneplések éltetik s lélekszerinti híveiknek nincs szükségük naptári figyelemzetetésre. Az olyan jubileum, mint a Nemzeti Színház fennállásának századik évfordulója, különbözik is ettől a megszokott sablontól, mert pusztá emlékezésnél mélyebb értelme és jelentősége van. Az ünnepi évben nemcsak a Nemzetit létrehívó reformkor szellemének áldozunk, hanem az örök Magyar Géniusznak is, amely alapjait előkészítette, hivatását megszabta s nekünk nemes örökségként átadta. A mi Nemzeti Színházunk sohasem volt pusztán színházi üzem. „Művészet templomának“, „műzsák csarnokának“ hívták — és az elnyűtt kifejezések ma is kötelező magatartást fednek. Közintézmény a szó szoros értelmében, nemzeti és kulturális feladatokkal súlyosan megterhelve. Száz éven át tudatosan és eredményesen fejtette ki hivatását, ezzel szolgálta meg, hogy nemcsak nevében, de sorsának minden rezdületében a nemzet színháza lön. Nyomatékosan ki kell emelnünk Nemzeti Színházunk e sajátos magyar jellegét — amely egyébként kismemzet voltunkkal függ össze —, különben érthetetlen volna: miért tartja minden társadalmi réteg, osztály és párt a Nemzeti Színház dolgait személyes ügyének s nem tér ki előlük, mint ahogy azt annyi más intézményünkkel szemben nyugodt közönnyel teszi. Örvendetes jele nemzeti játékszínünk nemzeti lélekbe gyökerezettségének, de azért oda mégse vezessen, hogy amiért valaki véletlenül egy előadásra betéved, rögtön hitese szakértőnek képzelje magát...

Visszatekintve a Nemzeti Színház ünnepeire, adjunk számot annak főbb mozzanatairól. Október 25-én délelőtt, a Magyar Tudományos Akadémia nagytermében volt a jubiléus év hivatalos megnyitása, Magyarország kormányzójának jelenlétében. Három ünnepi beszéd hangzott el. Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter a színház létrejöttének végzetesen magyar gyökereit tárta fel s megvilágította további fejlődése távlatát; Tasnádi Nagy András államtitkár a „nemzet napszámosságainak“ elévülhetetlen érdemeit fejtette ki; Németh Antal igazgató az intézet korszerű feladatait vázolta. Majd Kiss Ferenc szavalt el Szabó Lőrinc alkalmi ódáját, az üdvözlések után pedig Márkus Emilia fejezte ki a Nemzeti Színház köszönetét. Este a színházban meghívott közönség előtt folytatódott az ünnepség. Bajor Gizi az első „színésznék“ biedermeier-köntösében tolmácsolta Herczeg Ferenc Ünnepi köszöntőjét. Ezután a színház Vörösmarty-nak az 1837 augusztusi megnyitó-előadásra írt Árpád ébredése című

„előjátékát“ mutatta be, a küzdelmes múlt egyik patinás emlékét. Majd az Operaház művészei adták elő Ruzitska József: Béla futása című „vitézi játékának“ első felvonását, annak emlékezetére, hogy a dalművek bölcsője is a Nemzetiben ringott.

A centenárium fölelevenítette az épületkérdés végleges megoldásának rég vajúdó problémáját is, hogy ismét felépüljön a színház saját otthona, amelyet a háború előtti évtized „világváros“-építő szenvedélye oly könnyelműen feláldozott. A hivatalos ünnepleseket egyébként a Nemzeti Színház érdemeinek törvénybe iktatása tetőzte be.

Maradandó hatású megnyilatkozása volt a jubileumnak a Nemzeti Színház november 30-án megnyitott emlékkiállításának az Iparművészeti Múzeumban. A gondosan és ötletesen összeválogatott anyagon keresztül színházi múltunk és jövőnk felé egyaránt kitekintést nyerhetett a szemlélő. A hőskor nagyjainak fennmaradt relikviái: írások, képek, csecsebecsék forró sikerek néma tanúi. A század második felének gazdag dokumentációs anyaga után felvonul a jelen is: makettek, kicsinyített színpadtervek, díszletek, kosztümök, színészetünk élő jeleseinek emléktárgyai. És végül a szemünket jövőbe irányító képek: az új Nemzeti Színház épületmegoldásainak tervei...

A centenárium eseményeihez kapcsolódik az a két kiadvány is, amely szintén az ünnep lelkesültségében fogant. Éppen az október 25-i megnyitóra jelent meg a Magyar Szemle Társaság alkalmi kiadványa, Magyar Bálintnak „A százéves Nemzeti Színház“ című Kincsestár-kötete. Sikerült, tömör foglalata a Nemzeti múltját illetőleg mindenki számára kötelező tudnivalóknak. Rédey Tivadar „A Nemzeti Színház története“ című nagyobbszabású monográfiája nemrég megjelent első kötetében az első félszázad eseményeit tárja fel. Az adott bőséges keretek között részletes fejlődésképet alkot, színes leírásokban, plasztikus jellemzésekben állítva elénk színházi kultúránk fényes csillagait s bolygó fényeit. A tudós apparátusát az író művészi eszközeivel együtt alkalmazza, adatainak tömegét könnyed előadásban oldja fel, s így nemcsak a kor alakjaival és eseményeivel ismertet meg, hanem az évtizedek hangulatának, szellemének is részeseivé tesz. Az író tollát — érezni — az őszinte tárgyszeretet valósággal áthatja. Terjedelmesebb színháztörténeti munka nem lehet meg illusztrációs anyag nélkül, Rédey könyvében e részről sincs hiány. A mű méltó kiállításáról az Egyetemi Nyomda gondoskodott.

A NEMZETI SZÍNHÁZ jubiléumi évének eddigi műsora összhangban áll az ünnepi megnyilatkozásokkal. A műsor klasszikus része és a felújítások a hazai repertoár elismert értékeiből teltek ki. Valóságos drámatörténeti ciklus, kitűnő alkalom színházi közönségünk beiskolázására. Gaal József Peleskei nótáriusa, Az ember tragédiája, Csiky-től a Proletárok, Rákosi Jenő A szerelem iskolája című újromantikus drámája, Gárdonyitól A bor, Herczegtől Bizánc, Harsányi Kálmán Ellákja és Zilahy színműve, Süt a nap, a műsor egyik fele. Ide sorozandó a Szentivánéji álom előadása is, miután Shakespeare nevétől nemzeti színjátszásunk s drámaírásunk elválaszthatatlan. Szezonnyitó darabnak a színház szinte egyidős kortársát, a Peleskei nótáriust

szemelte ki. Ez a bohózat hozta a Nemzetinek az első magyar sikert, ma is tud hatni és mulattatni, nem méltatlanul esett tehát a választás rá. Az előadást vendégrendezőként Galamb Sándor készítette elő, ugyanő alkalmi utójátékot is írt a darabhoz. A játék pompásan érvényesítette a mű kifogyhatatlan humorát, a színészek, élükön Kiss Ferencel, derűt, jókedvet árasztottak, pódium és nézőtér valósággal összeforrt. — A Tragédiát Németh Antal új rendezésében láttuk viszont. A tömegjelenetek impozáns méretekben, dinamikus erővel érvényesültek, a mű vizuális hatása nem egy értékes új vonással gazdagodott, de ez a megoldás Madách szövegéből az eddigieknél is nagyobb arányú törléseket tett szükségessé. — A Szentivánéji álom előadásával viszont Németh igazgató eddigi legszebb, jól megérdemelt rendezői sikerét aratta. Szinte minden szerep új kezekben, az összjáték mégis egységes, a képek frissen perdülnek, élet, lendület van az előadásban, nem zavarja semmi a mese légies finomságát. Jaschik Álmos oszlopcarnoka előtt görög ég alatt érzi magát az ember, de már erdei díszletei nem annyira harmatosán, mint inkább porosan hatnak.

A felújítások nagyobb számából következik, hogy a színház az újabb termésből mértéktartóbban válogatott. Eddig mindössze öt premierre került sor. Ebből kettő külföldi, egy olasz és egy német, kulturális kapcsolataink kimélyítésének célzatával. Rino Alessi: Medici Katalin-ja tipikus történelmi életrajz-dráma. A Szent Bertalan-éj megrendezése áll a történelmi adalékokkal túlszűfolt jelenetek középpontjában, de sem a cselekmény, sem az alakok nem keltenek igazi drámai hatást. Tétélei és dialógusai hevesen pattognak — meggyőző erő nélkül. — Hanns Johst a mai Németország irodalmi életének egyik vezető személyisége, Thomas Paine című drámájának hazájában nagy sikere volt. A dráma az északamerikai szabadságharc egyik méltatlanul elfelejtett hősről szól, aki angol publicista létére az amerikaiak oldalára állt, s a küzdelmekben cikkeivel, gyűjtőhatású szónoklataival, lelkesítő dalaival tevékeny részt vett. A műnek a látszatok ellenére sincs igazi drámai hitele. Szövegében túlteng a retorika, ahol leginkább számít a hatásra, ott túltheatrális. Ellentmondásain, anakronizmusain már fenn sem akadunk.

A magyar újdonságokat Nyirő József „havasi története“, a Jézusfaragó ember vezette be. Tavaly a Vígsház már megkezdett egy erdélyi drámaciklust, de mivel az első kísérlet nem felelt meg a hozzáfűzött pénzügyi reményeknek, hirtelen egész tervét levette a napirendről. A Nemzetit nem ilyen kizárólagos szempontok irányítják s így remélhetőleg módot talál a szép s hozzáértő feladat folytatására, függetlenül attól, hogy Nyirő drámája történetesen üzletnek is jónak bizonyult. Nyirő József ma egyik legkitűnőbb elbeszélőnk. Írásainak egyéni íze, nyelvi zamata, látásának tisztasága, romlatlan természetérzése — legfőbb művészi jegyei. Született elbeszélő, a szerkesztés nem erős oldala. Ezzel eleve számolnunk kell, nehogy téves illúziókba essünk. Hőse Ajnádi Ferenc fiatal szobrász, aki meggyötört lelke vívódásait testesíti műveibe. Utolsó erőfeszítése, egy Krisztuskereszt; az Istenember vonásait fájdalom torzítja, a művész lelkének döbbenetes expressziója, amely azonban nem fedi

a tömegek hitében megalkotott Krisztus-ideált, nem kell a templomnak s így a művésznek sem hoz segítséget, megváltást. Erdély ma éppen nem kényezteti gyermekeit. Szobrászunk véső helyett fejszét fog kezébe, elmegy erdőirtani, felesbe dolgozni azzal a favágóval, kinek családját épp az imént mentette meg a régi szerető bosszújától. Egy fatörzs, az ő ügyetlenségéből, jóltevőjét halálra sújtja. A véletlen ugyan nem drámaformáló tényező, jelen esetben mégis ez oldja meg mindkét fél sorsát. Éltés Dávid özvegyét s árváját vetélytársa veszi oltalmába — majd ha kiülte hátralevő büntetését; hősünk is eljut a katharizishoz. A kis árvának karácsonyi ajándékkul faragott betlehemi Jézuson keresztül elérkezik a mindenható szeretethez: a talaját-vesztett individualista lélek népének testvéri közösségében oldódik fel. Az allegória különösebb hangsúlyozása nélkül is kicseng az erdélyi író hitvallása: itt mindnyájan egyek kell hogy legyünk s közös a Krisztusunk... Minden elismerést megérdemel ez az emelkedett művészi felfogás, ritka drámai koncepció, költői varázsú szimbólum. Egy eleven színházi kultúra légkörében — amelytől a mi Erdélyünk most olyan messze van! — bizonyára Nyirő József is hibátlanabban épített, istenáldotta kivételes tehetségét hívebben kifejező drámát alkot. De így is megilletődve köszöntjük a vérbeli író s feledjük a mesterségbeli hiányosságokat — elvégre Ajnádi Ferenc is művész a javából, amiért a favágás nem kenyere! Az első felvonás felépítése szilárd, az eresztékek a másodikban lazulnak meg s csak a harmadikat érezzük elnagyoltnak. A hiányokon valamit a dramaturg is segíthetett volna, de talán jobb, hogy nem nyúlt hozzá idegen kéz. Elegünk volt a rutin remekeiből. Ismételjük: ennek a drámának helye van a Nemzeti Színházban, sikere jól megérdemelt, örvendetes jutalom. Várjuk, hogy a Pesten lelkesen ünnepelt író mielőbb hozza el ismét Erdély üzenetét.

Bibó Lajosnak egyetlen nagy élménye a paraszt. Ügy szereti, ahogy van s úgy szeretné láttatni, ahogy látja a maga „igazi“ mivoltában, az egyszerű lélek és a sötét ösztönök leplezetlen megnyilatkozásaival. Szentségtörésnek tartaná egy árnyalattal is stilizálni, a szemlélet síkjából a kifejezésébe vetíteni. A veszély állandó: az ábrázolás éppen a realitásra törekvés merevsége miatt elrajzolódik. Falu és város hagyományos, nálunk meg éppen éles ellentéte határozza meg Bibó új darbjának alakjait s viszi dűlőre történetét. Eszter, akiről a darab cím szerint is szól, egyike azoknak a kis parasztlányoknak, akik naponta tucatszám érkeznek a Keletire s esnek cselédsorból a nagyváros olcsó prédáivá. Esztert első bukása után felkarolja Mihály, a kubikos. Falu a faluval találkozik — múltó epizód. A város nem ereszti áldozatát. A lánynak gyermeke volt a külvárosi csirkefogótól, de nincs az urától s emiatt ez elidegenedik tőle. Mihály még elintézi a várossal a maga dolgát: leszúrja az ismét felbukkanó kültelki lovagot, leüli büntetését, aztán hazamegy a falujába. Bibó Lajos faluja nem békés, szelíd idillum — egy külön világ, kemény, másíthatatlan törvényekkel. Esztert, aki karácsony estéjén, halálra fázva beállít a Mihályék hajlékába, a férfi anyja felháborodva kiutasítja. Mihály megbocsát, késő. De felesége holtteste mellett valahogy jobban meg-

világosodik előtte az ember helye a föld és az ég között... Bibó Lajos félig kültelki, félig paraszt-drámájában az alvilági romantika falusi ízekkel keveredik. Annak körvonalai s figurái elrajzoltak, színei riktók, ezt helyenként igaz drámaiság fűti, ha nem is mindig ott, ahol a leghangosabban pattognak a szavak.

A Roninok kincse a tértávolság exotikumával, G o d i v a, Kállay Miklós új drámája, az időbeli messzeség varázsával tudatosan törekszik a színpadi kereten belül hatványozottan a műre koncentrálni minden figyelmet. Az író ars poétikájának figyelemreméltó törvénye ez. A középkor misztikus homályából, egy óangol legendából szövi Kállay Miklós új drámáját. „Godiva, a fehér galamb“ Lord Clermond szépséges leánya, egyébként Maeterlinck Monna Vannájának is ihletője, kiben a középkor női eszményének a szentséggel határos jegyei egyesülnek, feláldozza boldogságát egy elvetemült emberért, hogy megmentse ennek pokolraszánt lelkét. Nőül megy Leofric grófhhoz, ehhez az emberi dúvadhoz, akiben szikrája sincs a tisztességnek; kegyetlen rablólovag, züllött kéjenc, hitetlen pogány. Feleségét megalázza, kínozza, gyötri. Betelik a mérték, következik a vég. Az asszony orvosi tanácsra vérét adja a betegnek, de az mérgezésből tartva, elveti az asszony áldozatát. Hátra van az utolsó, a legnagyobb próbatétel: férje lelkét csak azzal mentheti meg, ha mezítelenül végiglovagol a városon. Godiva meghozza ezt az áldozatot is. A város szájtáti népe felcsigázva várja a szemérmetlen látványosságot. Az asszony meztelensége azonban láthatatlan marad, mert útján fehér galambok felhője veszi körül; a galambok (igazi legenda-motívum!) visszafizetik úrnőjük jóságát, amiért egykor tulajdon testével fedezte életüket férje nyílveesszői ellen. A próba sikerült; csoda történt, Leofric gróf megtér, de Godiva sem vesztí el üdvösségét, hiszen a testét egyetlen tekintet sem illette . . . Ezen a színes középkori legendán épül Kállay mélyértelmű misztériuma, saját műfaji meghatározása szerint: „játéka a lélek értékéről“, azzal a tanulsággal, hogy egy emberi lélek minden áldozatot megér. Két elvont képlet, a Jó és a Gonosz eszméje áll egymással szemben s vívja elszánt küzdelmét, amelyből végül is az előbbi kerül ki győztesen. Amaz szeplőtlenül fehér, árnyéka sincs; ez újabbnál újabb szörnyűségekkel árnyalja magát. A Jó szerepe passzív, de végtelen rugalmassága minden próbát kiáll. Az író előtt a misztériumok példaképei lebegtek, a tárgyban egyébként a műfaj is adva volt. Feladata nem lehetett más, mint a mélyértelmű parabola drámai felépítése. Misztériumát két síkban játsszatja, egy transzcendens és egy reális síkon, amennyiben az egyes képek eseményeit három szimbolikus alaknak: Lucidor az ég angyala, Belfegor a sátán és Azrael az enyészet szellemének versengése előzi meg s a cselekmény tulajdonképpen az ő disputáiknak megjelenítése. Az író hatalmas feladatra vállalkozott s a kivitel nem maradt mögötte a szándéknak, hiszen egy távoli korszak világérzését gyűjtja fel a nézőben. Műgondja a nyelvre s a tárgyi részletekre egyaránt kiterjed.

A MAGÁNSZÍNHÁZAK közül az idén negyvenéves Magyar Színház tűzte maga elé a legmagasabb feladatot a III. Richárd előadásával.

Hevesi Sándor avatott fordításában s rendezésében és Törzs Jenő alakításában került színre ezeken a régi, bár még nem patinás deszkákon Shakespeare izgalmas problémájú tragédiája. Törzs az alaknak inkább groteszk elemeit hangsúlyozta, a mélyebb feladatra, a gonosztevő grandiozitásának érzékeltetésére tanulmánya nem terjedt ki. A Művész Színház Shaw-előadása, Barbara őrnagy, emelkedett ki még a színműaratdból. Barbarát, az Üdvhadsereg szoknyás őrnagyát súlyos csalódás éri, amikor ráeszmél, hogy az emberiségnek tulajdonképpen nagyobb jótévi a hadiszergyártók, akik munkával, semmint a hivatásos jótékonykodók, akik csak alamizsnával küzdenek közös ellenségük, a szegénység ellen. Leveti tehát egyenruháját — és férjhez megy egy szépreményű hadseregszállítóhoz. De a kissé pállott bölcsesség köré hevenyészett mese csak pusztá keret. A lényeg ezúttal is: a szerepekben megbúvó cinikus vagy érzelmes, de mindig paradox tanítások, a dialektika teljes vértzetében kiálló szatíra, a shaw-i fitorok. Végeredményben a kapitalizmus paródiáját kapjuk, megírása után pár évtizeddel kissé bizony megkésve.

Ami színmű hátravan, otthonosabban elhelyezkedik csoportosan, bokrosán, mint láncvonulatban. Amelyik mű önmagában nem sokat mond, valamit mégis csak jelent nemének vagy fájának együttesében. Kifejezi a célt, mivégre hozta a szerző e világra, a divatot és ízlést, mely fölkapja, tenyészt, elveti. De mást is kifejez az átlag. Nemcsak a szerzőre s a műre világít, hanem a színházra is. Mert legyünk végre tisztában vele, hogy a közönség nemcsak aszerint kap ilyen vagy olyan darabokat, hogy a lektor asztalfiókja pillanatnyilag mivel szolgál, hanem hogy az a bizonyos művészeti vagy üzleti színházpolitika mit tart a maga szempontjából célszerűnek.

Az utóbbi évek óta minden szezon meghozza a maga é l e t r a j z i dráma termését. A Nemzeti mellett a Víg és a Művész Színház is hódolt ennek a divatnak. Laurence Housman Victoria Regina című színművét Angliában csinos sikerrel adták. Érthető: Anglia tavaly a nagy királynő trónraléptének centenáriumát ünnepelte s egyidejűleg királykoronázásra készült. Mi tárgyilagosabban nézhettük meg. Képsorozat a királynő életéből; olyan mint egy regény, de könnyebb, mert nem kell olvasni. Eljátszani már nehezebb: három óra alatt hatvan évet élni, óránként húszat öregedni! .. Bulla Elma tudása és játékskálája evvel is bravúrosan megbirkózott. — Lengyel Menyhért a francia történelem hírhedt nyakláncpörének főszereplőjét, Jeanne de la Motte-ot vitte színre, nyilván Carlyle nagy munkája alapján. Nem kimondottan életrajz-zsáner, de megfér ebben a keretben. Két legsikerültebb jelenete: amikor a kalandornő megtudja, hogy ő tényleg „Királyi vér“ és amikor Mária Antoinette a börtönben, melyből emezt kiszöktette, ízelítőt kap eljövendő sorsából.

Ennek a reális tényekre támaszkodó és történelmi adatokra hivatkozó műfajnak homlokegyenest ellentéte a r u t i n - s z í n d a r a b . A tárgy közömbös, szinte fölösleges, a hatás úgyis a technikai virtuozitáson fordul meg. Molnár Ferencről kapjuk az effajta játék legmutatósbabb példáit. Személyei többnyire nem is élőlények, hanem merő absztrakciók, ha úgy tetszik bábok, de bábnak kifogástalanok. Leg-

újabb műve, Delila (Pesti) amaz ószövétségi eset modern változata. A mai Sámsonok ereje pénzükben rejlik, vedd el a pénzt s oda az ereje. Ez a sovány ötlet a szerzőnek elég ahhoz, hogy csalhatatlan színpadismerettel hibátlan gépezetet állítson elének, amely pontosan azt teszi, amit a szerző akar: minden igénytelensége mellett is elkápráztatja a közönséget. — Lakatos László is kipróbált tagja az iskolának. Kézügyességét Kosztolányi Édes Annájának színpadra írásával tavaly is bebizonyította. Szezoneleji újdonsága, a Láz (Művész) lélekelemző feladatokkal kísérletező bűnügyi-szerelmi dráma, jellegzetes mesterségbeli fogásokkal. A Magyar Színház Matolcsy Andor Utolsó fórumának bemutatásával, ősszel, új szerzőt avatott. A kezdet a szerzőt a színpadi rutiniék tanítványának mutatja.

Sokszor megírtuk mi is, mások is, hogy színházi életünk legfőbb erőssége a kitűnő színészi játék. Nincs évad, hogy néhány jelentéktelen alkotást sikerre ne vinne a színészi teljesítmény, ez és semmi más. A darab eltűnik, körvonalai rég elmosódtak, a színészi arc még mindig elevenen él emlékezetünkben. Jó színész kell, rászabott szereppel, ez ma a siker kolumbusztozása. Kizárólag Vaszary Piroskára s mulatságos szerepére volt alapítva például A 101 éves asszony előadása (Magyar). Mert Mazo de la Roche kanadai író nő regényéből készült színművének meséje anekdotánál nem futja többre: egy matuzsálemkorú nagymamáról szól, aki arra hagyja vagyonát, akire legkevésbé számítanak. A Vígszínház ugyanekkor egy vaudeville-t mutatott be a bohózatok örökéletű figurájáról, a szegény ördög-ről, akit grófnak adnak ki (Szabó a kastélyban). A Belvárosiból ide-szerződött Páger Antallal ez a pehelysúlyú vígjáték is elkelt. Ha egyetlen jó szerepre föl lehet építeni egy egész előadást, mennyivel biztosabb annak az írónak a dolga, aki elejétől végig csupa hálás szerepet ír. Járuljon ehhez a színház részéről kifogástalanul hangolt összjáték s műélvezetünk hiánytalan. Íme, az angol Gerald Savory, az Édes otthon szerzője ilyen szerencsés ember (Vígszínház). Egy darab, ahol a színpadon egy életen át unatkoznak, a nézőtérben pedig három órán át szakadatlanul nevetnek. Nyárspolgárné asszony paródiája; nem maró szatíra, nem sziporkázó szellemeskedés, kényelmes, lompos angol humor, de mindig fejjén találja a szöveget.

Mint látható, színműveink jó variációs lehetőségeket rejtenek, ha kedvünk s türelmünk van a többé-kevésbé azonos, hasonló vagy ellentétes vonásokat, véletlen egyezéseket, kontrasztokat stb. kereszt-rejtvény-fejtéssel egyértékű agymunkába venni. Újságjaink kedveskedtek is ezzel a csemegével a nyájas olvasónak. Így megtanulhattuk, hogy nemcsak Az Úr katonái-nak volt csupa férfiszereplője, hanem a Thomas Paine-nek is, sőt egy kis jóakarattal a III. Richárd is ilyen „férfias” dráma. Pendantjában, az Asszonyok-ban viszont férfi nem teszi lábát a színpadra, a tízperceket leszámítva. Kuriózum az is, hogy az idén két darabban az akció láthatatlan szereplők körül forog: az Asszonyok folyton a távollevő férfiakat szapulják, az Édes otthon lakói pedig egy minduntalan látogatásukkal fenyegető, de folyton elmaradó házaspár elől menekülnek pánikszerűen.

A téma már szorosabban fogja össze a heterogén termést. Alapjában nem fontos tényező: a témától még jó is, rossz is lehet a darab. Az idén a színművek egy része fürtösen csügg egy témán: az illegitim viszonyon. A „hütlenség komédiái” nyolc-tíz változatban, legalább három érdekelt féllel, akik közül az egyik többnyire „azzal a handicappal indul, hogy férj”. Nem lehet eléggé hangsúlyozni a faj-súlydifferenciákat, amikor egy sor színdarabot pusztán azon az alapon állítunk egymás mellé, hogy a témájuk közös. Minden színnek ezer árnyalata van, ízlés és nemízlés, mester és kontár között hosszú az átmenet.

A Nemzeti Színház Kamaraszínháza kapunyitás óta egyetlen darabot játszik, a Kék rókát, amelyben Herczeg Ferenc írásművészete talán minden színpadi munkája között legteljesebben, fölényesen, kristálytisztán tündököl. Cecile, ez a kifinomult, dekadens teremtés, a megnemértett asszony egyik pompás, klasszikus példánya, aki egy ostoba kalandon keresztül jut el végre igazi boldogságához, Cecile Varsányi Irén után, húsz év múlva most Bajor Giziben inkarnálódik. Cecilének legjellemzőbb, legasszonyibb vonása az az ösztönös alakoskodás, amellyel legbensőbb lényét, legégetőbb titkait úgy el tudja rejteni, hogy a végén maga sem tudja, hányadán áll. Ezt az alapvonását Bajor Gizi tökéletes, fejlődésében úgy látszik soha meg nem álló művészettel juttatja érvényre. — Eugene O’Neill drámájában, „Mindörökké..(Víg) sem pusztá hatáseszköz vagy éppen öncél a véletlen kaland, amelybe itt történetesen a férj keveredik, hanem a konfliktus szerves része, nélkülözhetetlen motívum. A lélek jó és démoni ösztönei ütköznek össze a meghasonlott John Loving-ban. Dilemmáját készülő regénye megoldásától teszi függővé, a regény hősnőjét öngyilkosságra ítéli, mert tudatalatti énje a feleségének — akivel regényét megismerteti — ugyanezt sugalmazza. Az a jelenet, amikor az asszony erre ráeszmél, e pszichoanalitikus dráma csúcspontja. Ettől fogva lendülete hanyatlik; a megoldást már nem drámai, hanem irracionális tényező hozza meg: a kegyelem forrásából fakadó csoda. Ezzel a végső kicsengéssel mintegy ellenpárját adja az Amerikai Elektrának, amelynek csomóit a görög tragédiák kiengesztelhetlenebb istenei tartják kezükben. O’Neill új drámája, szervi hibái ellenére is, a Nobel-díjas nevéhez méltó, magasrendű irodalmat képvisel. — A titkos szerelemnek is megvan a maga külön morálja. Nem mindegy az, hogy kitől jön és milyen úton érkezik a szépasszony a virágdíszes legénylakásba. Lám, a derék Maximé, az öregedő Henry Bemstein új színművének, a Kéjutazásnak hőse (Pesti), csak egy-két Celsiusszal lesz hűvösebb, amikor rövid úton, telefonüzenettel örökre nekiadják az asszonyt, de abból már majdnem tragédia támad, amikor az asszony közbeeső múltját is hozományul kapja. A végén persze megenyhül a helyzet s a szellemes, szórakoztató írói játék feloldja a pillanatnyi szorongást. Muráti Lili alakítása a szezon egyik emlékezetes teljesítménye. A Magyar Színház a párizsi előadást megelőzve mutatta be Denys Amiéi Élettársak című új színművét. Nyilván az ugyané szerzőtől való Virágzó asszony tavalyi sikere megisméltésének reményében. Új darabjának alapviszonya azonban túlmerész, semhogy — ha mégoly

decens eszközökkel is, mint szerzőnk dolgozik — lélektani hitelét el lehetne fogadni. Sakkfigurái: a hűtlen asszony, aki mindazáltal szereti az urát és a szenvedő férj, aki nagylelkűen rendezi önagsága ügyeit. Makay Margité a főszerep; tiszta művészettel és fölényes intelligenciával alakít, mint mindig; szerepe és egyénisége szervesen összefor; dekoratív megjelenés, hangban, színben, vonalakban gazdagon árnyalt játék — olyan adottságok, amilyenekkel rajta kívül kevesen rendelkeznek. Az „Asszonyok“ a Vígszínházban voltaképpen nem tesznek egyebet, mint pletykálnak. Jóbarátnők, természetes tehát, hogy főleg egymást csipkedik. Így aztán hamarosan megtudunk róluk mindent, sőt annál is többet. A vígjáték szerzője, maga is nő, Clare Boothe, nem fárasztja magát ú. n. drámai helyzetek teremtésével, rábízta a dolgot huszonkilenc nőszereplőjére, csinálnak azok elég bonyodalmat, csak győzzük követni! A mese és szerkezet teljes hiányát észre sem vesszük. — Kipróbált eszközökkel dolgozik Bókay János franciás könyvnyedségű víg játéka: a Szakíts helyettem (Belvárosi). Képtelen szituációi abból fakadnak, hogy felcserélve a háromszögű viszony hagyományos rendjét, a megcsalt férjet ülteti páholyba. A férj a kényelem, a lovagé az asszony, minden szeszélyével, sőt ráadásul a férj túláradó bizalmával együtt. Öncél a komédiázás Békeffi István és Stella Adorján vígjátékában is: Holnap ágyban marad! (Magyar). A férj itt csak a második feleség programjaiban felbukkanó analógiákból tudja meg, hogy az elsőtől csinos agancsokat örökölt. Az új asszonyka is a legjobb úton van, hogy folytassa a kijelölt utat, de egy tüszentés és egy pofon tökéletesen helyrebillenti a megingott világrendet. A darab könnyű, mint a hópehely, csak nem olyan fehér. A rendezés ügyessége s a közönség ízlése szolgáljon magyarázatul s mentségül, hogy a Belvárosi Színház századik előadás felé röpíti a „Párisi nők“-et, akik két szerző, egy átdolgozó és egy fordító jóvoltából elszántan képviselik a szobalány-romantikát. A felsorolt címek is elég híven tolmácsolják a tartalmat. Az Andrassy Színház zenés vígjátéka meg éppen nem hagy fenn semmi kétséget tartalma felől. „Egyetlen éjszakára!“ — mondja Éri-Halász Imre puritán egyszerűséggel. Kezdő operettbarátoknak adja fel a nyugtalanító kérdést, hogy vájjon a hölgy, aki a hajón komplett kalandot bonyolít le, grófnő-e vagy kokott? Lázár Mária tehetsége külön feladatokra hivatott.

Miután minden jót elmondtunk és sok rosszat elhallgattunk a szezon eddigi újdonságairól, volna még egy zokszavunk kitűnő színészeinkhez, főleg a fiatalokhoz. És pedig az, hogy szíveskedjenek több gondot fordítani a helyes magyar beszédre. Egyelőre (és nem „egyenlőre“!) két dolgot ajánlunk nb. figyelmükbe: A Nemzeti-beliék sürgősen sajátítsák el az ö-ző nyelvjárás alapelemeit (lásd Bibó-előadás!), az összes többi hölgyek és urak pedig — már akiket illet — a meghonosodott idegen szavak „á“ és „é“ hangjait ejtsék nyíltabb „a“-val és „e“-vel, magyarosan. Mert kászínót, árisztokrátát, kátásztrófát, átutót és télfont mondani — nevetséges affektálás. Kabaréban a helye!

BISZTRAY GYULA